

Presa teatrală în vremea Marii Uniri

În Iași părăsirea și ai speranței în victoria armatei naționale, 1916—1918, actorii societăților dramatice din București, Craiova și Iași vor constitui un ansamblu fără precedent în analele scenei noastre, 70 de actori, majoritatea societari, pregătite cu repertoriu clasic, autohton și universal, pentru rampa Naționalului, precum și reprezentatii speciale pentru spitale, front, pentru orașele și satele Moldovei greu încercate. Directorul teatrului-gazdă, Mihail Sadoveanu, este mobilizat la Marele Cartier General, unde i se încredințează ziarul de front **România**. Conducerea Naționalelor o preia directorul bucureștean Al. Mavrodî. În aceeași vreme, la București, cei rămași prin dispoziție oficială să întrețină, sub ocupația dușmană, flacăra artei teatrale românești, sînt grupați în jurul teatrului Aristide Demetriade.

Abia în urma armistițiului de la Focșani din 26 noiembrie 1917, vor ști unii de ceilalți. Presa politică din Iași, **România**, **Neamul Românesc**, **Tribuna** etc., și cea din București, **Gazeta Bucureștilor**, **Lumina**, informează atent despre cîte înfăptuiau actorii. Presa de specialitate, însă, era greu de susținut materialmente (o singură excepție: ziarul bucureștean **Scena**, condus de dramaturgul A. de Herz). De aceea, în „țara liberă”, publicații teatrale apar în a doua parte a războiului intrării, după biruințele de la Mărășești, Mărăști, Oituz. Au viața efemeră și sînt imprimate prin eforturile citorva împătimiti.

În timpul pregătirilor pentru premiera comediei tragice **Dezertorul** (21 octombrie 1917), Mihail Sorbul s-a însoțit cu publicistul Dinu Dumbravă pentru a pune sub teacuri **Cronica artistică și literară**. Fondurile publice conservă doar nr. 11 din 14 februarie 1918 al revistei cu apariție bilunară. Ofiterul-dramaturg exclamă în editorial „Adevărul și realitatea. Nici că se poate două muzee mai darnice în inspirații!” Tot ei, semnînd Silvestru Trandafir („dezertorul” piesei sale!), informează că Marele Cartier General a dispus chemarea de pe fronturi a tuturor pictorilor și sculptorilor, cerîndu-le să immortalizeze cu unelele artelor lor, epopea întregirii naționale. Din acest număr de revistă (cine l-o fi adus din pribegie?), recondiționat cu greu la Biblioteca Academiei, aflăm ansamblul **Societății Române de Operă** (nucleul Operei de Stat din 1921!). Sînt mari voci lirice: Elena Drăgulinescu-Stinghe, R. Vrăbiescu, Niculescu-Basu, Edgar Istraty, Jean Atanasiu, Costescu-Duca. În viitoarea Românie, opera

era menită „să contribuie la regenerarea noastră intelectuală, prin dezvoltarea sentimentului curat și înălțător al artei”.

Tot la arta României unitare visează și cei care înfăptuiesc revista **Teatrul de mine**. Scoasă la Iași, în 15 martie 1918, ea se va muta la București abia după marea unire, apărînd cu mari întreruperi pînă în ianuarie 1920. Director i-a fost dramaturgul Const. Rîuleț. Caseta recioasă a primului număr are valoare de document: „Apărem cu ochii înălțați către teatrul de mine, în nădejdea că vom izbuti să-i creăm o atmosferă prienică, dacă nu vom avea norocul de a-l vedea înfăptuit. Un vis de seamă în frigurile vremurilor cumplite prin care trecem (se perfecta înrobitorul **Tratat de pace de la București**, 24 aprilie 1917 — n.n.). Ni-i drag acest vis și vom încerca să-l facem simpatice și altora cu ajutorul celor ce au același ideal artistic ca și noi.” Dramaturgul C. Rîuleț este încredințat că: „Teatrul de mine va fi al problemelor sociale. Cu cît va fi mai simplu, mai fără artificii, cu atît va interesa mai mult o generație pedepsită de furiile elementare dezlanțuite de atîtea păcate ale trecutului apropiat.” Într-adevăr, curînd, se integrează în viața publică „generația tranșelor”, care va schimba multe în cultura noastră.

La București, pe toată perioada ocupației, pînă-n preziua ultimatumului dat de guvernul român inamicului (27 octombrie 1918), apare ziarul **Scena** (27 august 1917 — 11 noiembrie 1918), cu 314 numere. O vreme, colaborează Liviu Rebreanu, cronicarul dramatic al ziarului **Lumina** condus de C. Stere. Cel care, noaptea de noapte, trudește la citorirea romanului nostru modern era îndreptățit să scrie: „În fața cerințelor artei trebuie să dispară orice vanități mari sau mici. Iar ambiția adevăratului artist dramatic trebuie să fie neîncetat întruparea desăvirșită a unor oameni noi.” Din păcate, ziarul nu a urmat acest îndemn. O avalanșă de patimi, de răfuieți personale, încercări sumare, număr de număr. Multa informație este utilă istoriografiei, cu prudență însă. Scriu A. Davila (**Scrisori către actorul X**), Adrian Maniu, Gala Galaction, V. Demetrius, Topîrcănu (după ce a fost eliberat din lagăr — cu **Amintiri din Tur-tucaia**) etc.

În aceeași manieră a pamfletului abuziv se prezintă și ziarul **Cronicarul**, întîi trimestrial, apoi cotidian, între 17 august și 31 decembrie 1918. E dirigit de faimosul Caion, resemnat în postura de me-

morialist. Ici și colo, contribuții serioase. La întoarcerea maestrului C. Nottara de la Iași, scriitorul D. Karnabatt seria cu dreptate „Francezii, în clipele de înfrângere sufletească ale războiului, au apelat la versul eroic al lui Corneille. Nottara e versul cornelian în viață, cu eleganța lui solemnă, cu bărbăția lui impunătoare.”

S-a difuzat, la finele anului 1917, tot în București, **Excelsior. Almanach de teatru, literatură, artă, muzică pe anul 1916**, cu meritul de a fi primul nostru almanah de teatru. Al. Macedonski dă un fragment din drama **Moartea lui Dante**, B. Neșteanu publică versuri romantice, actorii sînt întrebați cum au debutat, publiciștii I. Tedescul și Em. Cerbu, îngrijitorii lui, risipind multă și mărunți informație teatrală, cu onestitate și pricepere.

Din entuziasmul lui Paul Prodan, cronicar dramatic, viitor director al Teatrului Național, apare săptămînal, în București „păcii separate”, **Revista critică, literară, artistică, muzicală** (octombrie 1918 — 1 martie 1919). Programul, care va fi respectat, este vibrant „În faza de refacere generală care urmează unui război crud, forțe noi trebuie cheluite pentru restabilirea vieții normale și pentru o mai bună îndrumare a gândirii și activității fiecăruia (...). Tinzînd a urmări numai ceea ce poate înălța nivelul artistic, pornim cu încredere la muncă cinstită.” Se citește stanțele tinărului poet Tudor Vianu, Gala Galaction și Luca Ion Caragiale semnează vronici plastice, Edgar Istraty, cea muzicală, iar directorul își rezervă cronică dramatică.

Numărul 10 din 7 decembrie 1918 este număr festiv, închinat Albei-Iulia. În aceste zile, Naționalul bucareștean reia drama lui Zaharia Bărsan **Se face ziuă**, inspirată din revolta moșilor conduși de Horia, Cloșca și Crișan. La premiera din 1915, piesa provocase protestul diplomatic al reprezentantului cezaro-crăiesc. Însuși autorul, ardelen, era prigonit ca „dezertor” din armata imperială. Acum, scrie Paul Prodan, „**Se face ziuă**, drama dlui. Bărsan scrisă acum cîțiva ani, poate în sfîrșit să fie jucată în toată libertatea, pe tot întînsul Tării Românești. Dl. Bărsan e un luptător și la izbînda zilei de astăzi își are o mică parte.”

În fine, joi 15/26 noiembrie 1918 reappare în București **Rampa nouă ilustrată**, purtînd, mîndru, pe frontispiciu, numărul 336, an II, deși apariția încetase în 16 august 1916. Cu îndreptățire patriotică, redactorii ignorau silnica întrerupere și numărotau în continuare cotidianul. Deși actul de la Alba-Iulia nu se parafase încă, zia

rul conține rubrica **În România Mare**: „În România nouă și mare sînt multe, multe de făcut, rîmcele pe care le-a lăsat războiul vor dispărea. Sîntem un popor mare, unitatea națională s-a făcut, granițele care ne despărțeau de frații noștri au dispărut. (...) Să arătăm omenirii că sîntem la înălțimea frumosaelor noastre victorii...”. Acest cotidian, unic, poate, în lume, prin longevitate (1911—1948, cu cîțiva ani de întreruperi), a adunat, prin timp, cele mai strălucite condeie ale culturii. Informația oferită este fundamentală pentru cercetare.

Deși cu o întîrire de aproape două luni (stagiunea Teatrului Național bucareștean se deschisese la 5 octombrie 1918), se scriu aceste pătrunzătoare rînduri despre drama **Viforul**, reprezentată simultan la București și la Iași, în memoria marelui dramaturg mort în durerea refugiului: „Epoca tulbură și grea a «viforului» Ștefăniță, epocă din care totuși Moldova a ieșit nevătămată, a fost parca un simbol al renasterii țării care, pe atunci (octombrie 1918, n.n.), era sub apăsarea odioasei păci de la București.”

Tot în acele zile fierbinți ale unirii depline se reia actul alegoric **Pe aici nu se trece!** de Mircea Rădulescu și Corneliu Moldovanu, cu premiera absolută la Iași, în mai 1917. Zărarul își informează cititorii că, în preajma bătăliilor decisive de pe fronturile Moldovei, din vara anului 1917, actorii acestei piese, în fantezie cu C. Nottara și Maria Filotti, străbăteau zeci de kilometri pe zi în mașini militare, pentru a juca în fața soldaților, îmbărbătîndu-i cu aprinsele tirade vitejești. De la teatrul improvizat în bivouacul unei divizii, ostășii porneau să ocupe poziții de luptă... Aclo a răsunat și vioara lui Enescu, adesea chiar în tranșee, eroii care luptau pentru dezrobirea sîntului pămînt străbun cerîndu-i maestrului neperceche al clasicului repertoriu să le „zică” doine pe vioară. Dar Maria Ventura, societara Comediei Franceze, întoarsă grabnic în patrie din primul ceas al luptelor, pentru a fi de folos cu arta sa, printre răniiții spitalelor, care o rugau să recite poemele independenței ale lui Vasile Alecsandri?

De necuprins în cuvinte clipe... Despre cite au înfăptuit actorii noștri, adesea cu jertfe trecute sub nobilă tăcere, laolaltă cu întreaga suflare românească, pentru împlinirea idealului milenar, tezaurele documentare dau mărturie. Trebuie doar să se aleagă, dintre noi, cronicarul vrednic să le evoce deplin.

Ionuț NICULESCU